

SLOVNÍ DRUHY

EXPRES

URČOVÁNÍ SLOVNÍCH DRUHŮ A JEJICH PRAVOPIS PO KRŮČCÍCH

edika.

Slovní druhy expres

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.edika.cz

www.albatrosmedia.cz

Vlasta Gazdíková

Slovní druhy expres – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Vlasta Gazdíková

Slovní druhy expres

**Edika
Brno
2020**

Slovní druhy expres

Vlasta Gazdíková

Ilustrace: Jaroslava Kučerová

Jazyková korektura: Ivana Šelešovská

Obálka: Gustav Fifka

Odpovědná redaktorka: Eva Mrázková

Technický redaktor: Jiří Matoušek

Text © Vlasta Gazdíková, 2020

Illustrations © Jaroslava Kučerová, 2020

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN tištěné verze 978-80-266-1533-0

ISBN e-knihy 978-80-266-1545-3 (1. zveřejnění, 2020)

Cena uvedená výrobcem představuje nezávaznou doporučenou spotřebitelskou cenu.

Vydalo nakladatelství Edika v Brně roku 2020 ve společnosti Albatros Media a. s. se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 36393.

© Albatros Media, a. s., 2020. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

1. vydání

edika.

Obsah

SLOVNÍ DRUHY	5
A) Ohebné slovní druhy	6
I. PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)	6
SOUHRNNÁ CVIČENÍ – podstatná jména	25
II. PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)	28
SOUHRNNÁ CVIČENÍ – přídavná jména	38
III. ZÁJMENA (PRONOMINA)	42
IV. ČÍSLOVKY (NUMERALIA)	52
V. SLOVESA (VERBA)	60
B) Neohebné slovní druhy	76
VI. PŘÍSLOVCE (ADVERBIA)	76
VII. PŘEDLOŽKY (PREPOZICE)	82
VIII. SPOJKY (KONJUNKCE)	85
IX. ČÁSTICE (PARTIKULE)	86
X. CITOSLOVCE (INTERJEKCE)	88
SOUHRNNÉ OPAKOVÁNÍ	90
KLÍČ	106
I. PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)	106
SOUHRNNÁ CVIČENÍ – podstatná jména	113
II. PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)	114
SOUHRNNÁ CVIČENÍ – přídavná jména	118
III. ZÁJMENA (PRONOMINA)	120
IV. ČÍSLOVKY (NUMERALIA)	123
V. SLOVESA (VERBA)	126
VI. PŘÍSLOVCE (ADVERBIA)	130
VII. PŘEDLOŽKY (PREPOZICE)	132
VIII. SPOJKY (KONJUNKCE)	133
IX. ČÁSTICE (PARTIKULE)	134
X. CITOSLOVCE (INTERJEKCE)	135
SOUHRNNÉ OPAKOVÁNÍ	135

SLOVNÍ DRUHY

5.–9. roč.

Každé slovo můžeme zařadit k jednomu z **deseti slovních druhů**. Postupně se zaměříme na každý z nich. Rozdělíme si je podle toho, zda se dají „ohýbat“ (tj. skloňovat nebo časovat – slova ve větě mění svůj tvar), nebo se „ohýbat“ nedají (slova ve větě svůj tvar nemění). Ty, které se dají „ohýbat“, se nazývají **ohebné slovní druhy**, ty, které se „ohýbat“ nedají, nazýváme **neohebné slovní druhy**.

U slov, která se skloňují, určujeme tyto mluvnické kategorie: *jmenný rod, číslo, pád, vzor, případně druh*.

U slov, která se časují, určujeme tyto mluvnické kategorie: *osobu, číslo, čas, způsob, slovesný rod, vid, případně třídu a vzor*.

Přehled všech slovních druhů:

A) Ohebné slovní druhy:

- I. podstatná jména,
 - II. přídavná jména,
 - III. zájmena,
 - IV. číslovky,
 - V. slovesa.
- } — se skloňují
- } — se časují

B) Neohebné slovní druhy:

- VI. příslovce,
- VII. předložky,
- VIII. spojky,
- IX. částice,
- X. citoslovce.

A) Ohebné slovní druhy

I. PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)

Podstatná jména jsou názvy:

osob (*student, ředitelka, Marek*), zvířat (*želva, Micka, krokodýl*), věcí (*auto, stůl, řeka*), vlastností (*laskavost, odvaha, chamtivost*), dějů (*kopání, plavání, útěk*), někdy také stavů (*dýchání, nálada*) a vztahů (*láska, přátelství*).

6.–9. roč.

Tato podstatná jména můžeme dále dělit na:

- **konkrétní** – jsou názvy osob, zvířat a věcí, tedy to, co si dovedeme představit v hmotné (konkrétní) podobě, např.: *student, želva, stůl...*
- **abstraktní** – jsou názvy vlastností, dějů, stavů a vztahů, tedy to, co nemá konkrétní (hmotnou) podobu, např.: *odvaha, plavání, láska...* (víme jen, jak se projevuje odvaha, láska, jak vypadá plavání apod.).
- **vlastní** – označují určitou osobu, zvíře nebo věc, a proto je píšeme s velkým počátečním písmenem, např.: *Marek, Micka, Praha, Labe...*
- **obecná** – označují obecně kteroukoli osobu, zvíře nebo věc toho druhu, a proto je píšeme s malým počátečním písmenem, např.: *chlapec, kočka, město, řeka...*

Cvičení

5.–9. roč.

1. Podtrhněte všechna podstatná jména.

zpívat, zpěv, mnoho, louka, teploměr, Vltava, měřit, kromě, kotě, krájet, krájení, několik, upřímnost, upřímný, vlk, cizojazyčný, obkládat, tvoje, nástupiště, ryba, někdo, prodavačka, kamarádství, prodávat, vyprodaný, Tereza, most, lyžovat, lyžování, lyžař, vařit, vaření, zbabělost, zbabělý, sportovec, žirafa, sportovní, Rex, chata, učenlivý, stěhování, podepřený, Nil, ždímat, pračka, bohatství, zbohatnout, Olomouc, málokdo

- osob:

- ## 6.-9. roč.

[illegible]

4. Podtrhněte v textu všechna podstatná jména.

Kamarádka si koupila nový mobil. Maminka šla na procházku s naším psem Binem. Jindru tížilo svědomí, tak se raději přiznal. Na své sestře obdivuji upřímnost, obětavost a rozhodnost. Zavazování tkaniček u bot dělá malému Honzíkovi velké potíže. Ten starý most přes řeku se musí co nejdříve opravit. Sýkorky i vrabčáci přilétají neustále k našemu krmítku, aby se nasýtili. Z hřiště k nám doléhal pokřik hráčů i ostrý hvizd píšťalky.

5. Podtržená podstatná jména ze 4. cvičení roztrďte podle toho, zda se jedná o jména:

a) konkrétní obecná:

b) konkrétní vlastní:

c) abstraktní:

6. Z podtržených podstatných jmen ze 4. cvičení vypište názvy:

a) osob: _____

b) zvířat: _____

c) věcí: _____

d) vlastností: _____

e) dějů: _____

7. Rozhodněte, zda jsou vyznačená slova konkrétní (K), nebo abstraktní (A).

Cesta (___) vedla do kopce. Jejich životní *cesta* (___) byla plná úspěchů i neúspěchů. Děti při návštěvě zoo zajímalo nejvíce *krmení* (___) šelem. Důsledkem dlouhodobého sucha byl nedostatek *krmení* (___) pro dobytek. Jarda poslal rodičům z výletu *pohled* (___). Fascinoval nás *pohled* (___) na zajímavá horská panoramata. *Hudba* (___) se stala její velkou láskou. V čele průvodu hrála dechová *hudba* (___). *Vláda* (___) některých panovníků neměla dlouhé trvání. Jednání *vlády* (___) trvalo až do pozdních večerních hodin. Včera nám přišlo *psaní* (___) od tety. Největší problém mi dělá *psaní* (___) velkých písmen.

8. Podtrhněte všechna vlastní jména (podstatná nebo přídavná) a opravte chybný pravopis.

Navštívili jsme město třebechovice pod orebem, které leží 13 km východně od hradce králové pod vrchem oreb. V okolí láká k výletům krásná příroda s půvabnými zákoutími řeky orlice. Městem protéká další řeka dědina, která se pak vlévá do řeky orlice. Nejobdivovanější a zároveň i nejceněnější památkou, kterou jsme si ve městě prohlédli, je mechanický betlém lidových řezbářů josefa probošta, josefa kapuciána a autora mechanismu josefa frimla.

Třebechovický proboštův betlém byl jako jediný betlém v české republice v roce 1999 prohlášen za národní kulturní památku. Byl vytvořen před více než sto lety celý ze dřeva a byl seskládán z více než 2 000 vyřezávaných dílů. S němým úžasem jsme pozorovali jednotlivé figurky v pohybu a v duchu jsme se hluboce klaněli nebývalé zručnosti tvůrců tohoto unikátního díla.

5.–9. roč.

Podstatná jména skloňujeme („ohýbáme“) a určujeme u nich následující mluvnické kategorie:

ROD (jmenný):

- **mužský** (maskulinum) – životný (ten *pán*, *žák*)
– neživotný (ten *stůl*, *rýč*)
- **ženský** (femininum) – (ta *paní*, *žena*)
- **střední** (neutrum) – (to *dítě*, *house*)

ČÍSLO:

- **jednotné** (singulár) – („jeden“ *pán*, *žák*, *stůl*, *žena*, *dítě*)
- **množné** (plurál) – („dva“ *paní*, *žáci*, *stoly*, „dvě“ *ženy*, *děti*)

6.–9. roč.

Rozlišujeme ještě následující druhy podstatných jmen:

- **pomnožná** – mají pouze tvar množného čísla, i když označují jednu věc, např.: (ty) *prázdniny*, *dveře*, *kalhoty*, *narozeniny*...
- **hromadná** – mají pouze tvar jednotného čísla, i když označují více věcí téhož druhu, např.: (to) *uhlí*, *dříví*, *větvoví*...
- **látková** – mají pouze tvar jednotného čísla, označují látku bez ohledu na množství, např.: (ta) *voda*, *mouka*, *káva*, (ten) *cukr*, *lív*...

5.–9. roč.

PÁD:

1.	kdo, co? (nominativ)	Marek, auto
2. (bez)	koho, čeho? (genitiv)	Marka, auta
3. (ke)	komu, čemu? (dativ)	Markovi, autu
4. (vidím)	koho, co? (akuzativ)	Marka, auto
5.	oslovujeme, voláme! (vokativ)	Marku!, auto!
6. (o)	kom, čem? (lokál)	Markovi, autu
7. (s)	kým, čím? (instrumentál)	Markem, autem

VZOR:

Určování vzoru (a rodu) nám pomáhá při tvorbě správných tvarů podstatných jmen (při skloňování), zejména pak při psaní koncovek -i/-y.

- **rod mužský životný** – pán, muž, předseda, soudce
- **rod mužský neživotný** – hrad (les), stroj
- **rod ženský** – žena, růže, píseň, kost
- **rod střední** – město, moře, kuře, stavení

I. Postup při určování vzoru podstatného jména:

1. Určíme **rod** podstatného jména (u mužského rozlišíme ještě životnost),
2. podstatné jméno potom zařadíme **podle koncovky v 1. a 2. pádě čísla jednotného** k příslušnému vzoru.

Přehled zakončení 1. a 2. pádu čísla jednotného všech vzorů:

Pád	Rod	Tvrdé vzory			Měkké vzory		
1. pád 2. pád	mužský (ten)	pán pán a	hrad / les hrad u / les a	předsed a předsed y	muž muž e	stroj stroj e	soudc e soudc e
1. pád 2. pád	ženský (ta)	žen a žen y			růž e růž e	píseň písn ě	kost kost i
1. pád 2. pád	střední (to)	měst o měst a			moř e moř e	kuř e kuř ete	staven í staven í

PŘÍKLADY:

Určete vzory podstatných jmen – básník, starosta, klíč, dáma, kotě.

BÁSNÍK je rodu muž. živ., v 1. p. končí na tvrdou souhlásku, ve 2. p. má koncovku **-a** (básníka) – patří ke vz. **pán**.

STAROSTA je rodu muž. živ., v 1. p. končí na tvrdou souhlásku a koncovku **-a**, ve 2. p. má koncovku **-y** (starosty) – patří ke vz. **předseda**.

KLÍČ je rodu muž. neživ., v 1. p. končí na měkkou souhlásku, ve 2. p. má koncovku **-e** (klíče) – patří ke vz. **stroj**.

DÁMA je rodu ženského, v 1. p. končí na tvrdou souhlásku a koncovku **-a**, ve 2. p. má koncovku **-y** (dámy) – patří ke vz. **žena**.

KOTĚ je rodu středního, v 1. p. má koncovku **-ě**, ve 2. p. končí na **-ěte** (kotěte) – patří ke vz. **kuře**.

Cvičení**5.–9. roč.**

9. Určete mluvnické číslo následujících podstatných jmen. Jména v množném čísle podtrhněte.

vlaky, kolečko, písek, květiny, stromoví, jednohubky, oslík, zvonek, kalhoty, vápno, žárovka, obecnstvo, vyznamenání, salámy, náhoda, prázdniny, telefonování, víno, lukostřelci, Budějovice, lampy, nos, limonády, koberce, zrcadlo, zápalky, Vánoce, stromy, větev, větvoví, pomeranče, koloběžka, brýle, staveniště, vodstvo, okurky, láhve, ponožky, jahůdka, letectvo, námořníci

6.–9. roč.

10. Vypište z 9. cvičení všechna pomnožná podstatná jména a užíjte je ve větách.

11. Vypište z 9. cvičení všechna hromadná podstatná jména.

12. Vypište z 9. cvičení všechna látková podstatná jména.

5.–9. roč.

13. Určete rod a vzor následujících podstatných jmen.

družice –

přátelé –

v údolích –

zahrady –

o tenistech –

s tankem –

v mastech –

14. Doplňte do tabulky všechny mluvnické kategorie k podstatným jménům.

	Rod	Pád	Číslo	Vzor
ke stolu				
o knihách				
raci				
k jezeru				
o starostovi				
k tabulím				
bez vítěze				
k hřištím				
na tvářích				
bez tanců				
v rákosí				
s věcmi				
ke správci				
s housaty				

15. a) Vyhledejte v následujícím textu podstatná jména a podtrhněte je.

Pobřežní květiny

Břehy mnohých jezer a potoků připomínají bažinatou džungli, která je zahalena rostlinstvem a květinami. Tyto vodní a bažinaté rostliny mají velké nároky na místo, kde rostou. Některé potřebují půdu vlhkou, ale ne příliš mokrou, jiné rostou ve vodě, ale kořenují ve dně. Další plují po hladině, zatímco jejich kořeny se vznášejí ve vodě.

Některé rostliny rostou a kvetou v mělké vodě stejně dobře jako na suché zemi. U potoka najdeme lakušník. Má dlouhý stonek, který visí ve vodním proudu. Na jezerech a rybnících můžeme vidět velké květy leknínů i jejich velké, plovoucí listy.

(Podle D. Burnieho)

b) Vypište z prvního odstavce všechna podstatná jména a určete u nich rod, pád, číslo a vzor.

6.–9. roč.

c) Vypište z textu podstatné jméno hromadné.

16. Podstatná jména v závorkách užiňte v náležitých spisovných tvarech.

Na (louka – č. j.) _____ rozkvétaly pestrébarevné (květina – č. mn.) _____. V mnoha (lázně – č. mn.) _____ proběhlo slavnostní otvírání (pramen – č. mn.) _____. Rodiče odnášeli nepotřebné věci do (sklep – č. j.) _____. Pes proháněl na dvoře (kuře – č. mn.) _____. Děti trávily celé léto na (břeh – č. mn.) _____ rybníka. Turisté v (mlha – č. j.) _____ zabloudili. Čerstvě narozená tygří (mládě – č. mn.) _____ se stala rázem středem (pozornost – č. j.) _____ všech dětí. Před (odlet – č. j.) _____ jsme čekali na (letišť – č. j.) _____ skoro dvě hodiny.